

BUYUK BOBOLAR VA QOMUSIY ALLOMALARIMIZ QARASHLARIDA HARBIY-KASBIY TAYYORGARLIK**Isakov Sanjar Xazratqulovich**O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
kafedra boshlig'i o'rinbosari, p.f.b.f.d (PhD)

Annotatsiya: maqolada harbiy-kasbiy tayorgarlik, buyuk bobolarimiz hamda qomusiy allomarimiz qarashlarida harbiy-kasbiy tayyorgarlikning mazmun va mohiyati, harbiy xizmatchilarni harbiy-kasbiy faoliyatga tayyorlash masalalari nafaqat bugungi kunning dolzarb muammolaridan bo'lmay, aksincha, Sharqning qomusiy allomalari tomonidan ilgari surilgan g'oyalarda ham o'z aksini topganligi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: harbiy-kasbiy tayyorgarlik, qomusiy allomalar, vatanparvar, burch, sadoqat, matonat, kasb-hunar, dovyurak, jasur, buyuk ajdodlar, xalq qahramonlari, kasbiy sifat.

Annotatsiya: в статье говорилось о том, что военно-профессиональная подготовка, содержание и сущность военно-профессиональной подготовки в взглядах наших прадедов и камуси алломаров, вопросы подготовки военнослужащих к военно-профессиональной деятельности отражены не только в актуальных проблемах сегодняшнего дня, но и в идеях, выдвинутых камуси алломарами Востока.

Ключевые слова: военно-профессиональная подготовка, ученые степени, патриотизм, долг, верность, стойкость, профессия, смелость, отвага, великие предки, народные герои, профессиональное качество.

Annotation: the article said that military professional training, the content and essence of military professional training in the views of our great-grandfathers and Kamusi allomars, the issues of training military personnel for military professional activity are reflected not only in the current problems of today, but also in the ideas put forward by Kamusi allomars of the East.

Keywords: military professional training, academic degrees, patriotism, duty, loyalty, perseverance, profession, courage, bravery, great ancestors, national heroes, professional quality.

“Hamma o'z tarixini ulug'laydi. Lekin bizning mamlakatimizdagidek boy tarix, bobolarimizdek buyuk allomalar hech qayerda yo'q. Bu merosni chuqur o'rganishimiz, xalqimizga, dunyoga yetkaza bilishimiz kerak”

Sh.M.Mirziyoyev.

Bugungi kunda mintaqa va dunyoda shiddat bilan ro'y berayotgan harbiy harakatlar markazida mamlakat kuchlariga nisbatan qo'llanilayotgan vositalar hamda operativ harakatlarning xilma-xil va o'zgaruvchan xarakterga ega ekanligi Vatan himoyasi uchun o'zining jonini baxshida etgan shaxsiy tarkibning harbiy-kasbiy tayyorgarligi va yuqori jangovar shayligini muntazam takomillashtirish, professionallik darajasini tinimsiz oshirib borishni talab etadi.

Zero, Qurolli Kuchlar saflarida o'z kasbining ustasi, harbiy xizmatning barcha talablariga to'liq javob bera oladigan shaxsiy tarkibni samarali xizmat qilishini ta'minlashda harbiy xizmatchilarning – harbiy-kasbiy tayyorgarligi o'ta muhim vazifa hisoblanadi.

Shu bois barcha komandir va boshliqlardan mamlakatimiz va xalqimizni har qanday tahdidlardan himoya qilishdagi eng murakkab vazifalarni bajarishga, dushman qanday qiyofada o'zini namoyon qilmasin, ularga qaqshatqich, ogohlantiruvchi va yakson qiluvchi zarbalarni berishga tayyor, harbiy-kasbiy tayyorgarligi yuqori shaxsiy tarkibni tayyorlash masalasiga o'ta sinchkovlik bilan majmuaviy tarzda yondashishni taqozo etadi.

Darhaqiqat, harbiy xizmatchilarni harbiy-kasbiy tayyorlashdan maqsad jamiyatning turli tarmoqlari, ayniqsa, harbiy soha bilan aloqador bo'lgan davlat xizmati turlarida faollik ko'rsatish, Konstitutsiya va harbiy burchga sadoqatli bo'lish, ularda o'z yurti va xalqi taqdiri uchun yuksak mas'uliyat va javobgarlik kabi muhim xususiyatlarni shakllantirishdan iborat.

Bugungi kunda jahondagi vaziyat shiddat bilan o'zgarib, dunyoning ayrim mintaqalarida ahvol keskinlashib borayotgan bir paytda, harbiy xizmatchilarda harbiy-kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishning obyektiv shart-sharoitlari to'g'risida yanada chuqurroq o'ylashi, taktik va strategik maqsadlarimiz sirasiga kiradi.

Zero, Vatan himoyasi sharaflı burch hisoblanadi. Inson ma'naviy olami va axloqiy tafakkurining kuch-qudrati uning Vatan oldidagi burchi va mas'uliyatini qanday anglab yetishida namoyon bo'ladi. Vatan tarixini jasurlik, mardlik, oliyjanoblik, ziyolilik va yurtga sadoqat fazilatları bezab turadi. Tarixiy manbalarning guvoh berishicha, qahramon bo'lish va qahramonlikni namoyon qilish hammaga xos emas. Ayniqsa, qahramonlik yuksak insoniy qadriyatlar, jamiyat manfaatlari yo'lida o'zini qurbon qilishga tayyorlik bo'lib, u fidoyilikning yuksak darajasidir. O'z hayoti davomida ana shunday fazilatların eng yuksak namunalarini ibrat qilib qoldirgan ajdodlarımız xotirasi manguликka daxldor bo'lgan.

Harbiy xizmatchilarni harbiy faoliyatga tayyorlash masalalari nafaqat bugungi kunning dolzarb muammolaridan bo'lmay, aksincha, Sharqning qomusiy allomalari tomonidan ilgari surilgan g'oyalarda o'z aksini topgan. Sharqning qomusiy allomalari Yusuf Hamadoniy, Abduraxmon Jomiy, Firdavsiy, Kaykovus, Jaloliddin Davoniy kabilarning ilmiy-nazariy qarashlarida mazkur masalalar ustuvor ahamiyatga ega ekanligi bilan ajralib turadi.

Sharqning qomusiy olimlaridan Yusuf Hamadoniy va Abdulxoliq G'ijduvoniy o'z shogirdlarini mehnat qilishga, kasb-hunar egallashga, harbiy ishlarni o'rganishga chaqiradi. Allomalarimiz tomonidan ilgari surilgan fikrda har bir shaxs bilim egallash bilan birga kasbiy ko'nikma va malakalarni o'rganib borish zarurligini uqtiradi. Xususan, vatan ozodligi, insonlar erkini himoya qiluvchi harbiylik kasbini egallash har bir inson uchun sharaflı ekanligini ta'kidlaydi[1].

Bobomiz, Abdurahmon Jomiy insonni mansab va yuqori lavozimlar emas, balki ilm va hunar bezaydi degan. Ma'lumki, yosh avlodning kamolotida kasb-hunar malakalarini egallash lozimligi uqtiriladi. Bu esa shaxsning kelajak taqdirini belgilovchi omil ekanligi e'tirof etadi[2].

Firdavsiy o'zining "Shohnoma" sida podshoh va askarlarning o'z xalqi, vataniga sadoqat, mehr-muruvvati qadrlanib uni Jamshid, Rustam kabi afsonaviy qahramonlar misolida tasvirlashga harakat qiladi. Firdavsiy insonga xos mardlik, irodalilik, jur'at, qat'iyatlilik, qahramonlikni Jamshid obrazida jamlab tasvirlagan.

Firdavsiyning yana bir qahramoni Rustamdir. Uning kuch quvvatiga bardosh bera oladigan birorta ham pahlavon yo'q. Rustamning janglarda yengilmasligi dushmanlarga taslim bo'lmasligining asosiy sababi va manbai – uning vataniga bo'lgan mehri, xalqiga muhabbatidir. Ana shu mehru-muhabbat Rustamning kuchiga-kuch, g'ayratiga-g'ayrat qo'shadi, yengilmas botirga aylantiradi. U Vatanini ozod va erkin, xalqini tinch, osuda va farovon ko'rishni o'zi uchun baxt deb biladi. Rustam o'z jonini, oilaviy hayoti va baxtini vataniga tikkan, xalqi uchun bahshida etgan buyuk qahramon timsolidir[3].

Qomusiy olimlardan Kaykovus o'zining "Qobusnoma" asarida lashkarboshilik fazilatları borasida bir qator fikrlarni ilgari surgan. Jumladan, askar yoki lashkarboshi mard, jasur, har qanday qiyinchiliklarni yenga olishida o'zida kuch, matonat, sabr-toqat ko'rsata olishi lozimligi uqtiriladi. Kaykovus sipohsolar haqida quyidagi fikrlarni ilgari suradi. Ey farzand, agar sipohsolar bo'lsang, lashkaringga ehson ko'rguzg'il, ham o'z tarafingdin, ham podshoh tomonidin, ularga yaxshilik rasmini tuzg'il. Hamma vaqt lashkarga xush so'z aytg'il va bir luqma non, bir kosa suv topsang ular bilan baham ko'rg'ilki, bir parcha nonning qilg'on ishini

ko'p zar va sarpolar qila olmag'usidir. Lashkarning ko'nglini hamisha xush xol tutg'il. Agar ular sendin jonini darig' tushunmasin desang, ulardin sen noningni darig' tutmag'il. Agar seni podshohlik sharafiga yetkazsa, podsholik tariqin yaxshi tutg'il[4].

Jaloliddin Davoniy insonga foyda keltiradigan kasb-hunarni uchga bo'ladi. Ular kishining ruhiy ma'naviy quvvatiga bog'liq bo'lib, birinchisi, inson aqliga tegishlidir: bunga u vazirlik kasbini kiritadi. Ikkinchisi ta'lim-tarbiya natijasida vujudga keladi. Uchinchisi kishining shijoati va jasurligida namoyon bo'ladigan kasblardir: bular – dushmanga qarshi kurash, chegarani qo'riqlash va boshqalardir. Davoniy shijoatkorlikni, mardlikni ham insonning ijobiy fazilatlaridan biri deb hisoblaydi, u yoshlarning bunday xislatlarni egallashi juda ham zarurligini tushunib yetdi. U shijoatni keng ma'noda tushunadi. Shijoatga kamtarlik, yumshoq fe'llik, botirlik, sabot-matonatlilik, chidamlilik va boshqa sifatlarni kiritadi. Davoniy shijoat kishining xatti-harakatini va boshqalarga bo'lgan munosabatini baholaydigan bir tushuncha deb qaraydi. Agar inson biror xavf-xatarga duch kelsa, o'zini mahkam tutishi, esankirab qolmasligi, muvaffaqiyatsizliklardan zorlanmasligini aytadi va mana shunday xatti-harakatlarni shijoatkorlik deb ataydi. Shijoatkorlik inson aqliga bo'ysunishi lozim deb bildi: "Shijoatkorlik aqlning buyrug'i bilan sodir bo'ladi, uning maqsadi (ijobiy) fazilatlarini egallash bo'lgandagina u haqiqiy bo'ladi". Demak, uningcha, inson qachonki shijoatkorona xatti-harakatlar qilsa u albatta aqlning buyrug'i va zaruratga asoslanish kerak. Davoniy askarlarni eng jasur, shijoatli kishilar deb bildi, chunki ular davlat chegarasini qo'riqlaydilar. Shuning uchun ham ular davlatning eng ishonchli kishilari hisoblanadi. Podshoh ularni har tomonlama qo'llab-quvatlashi, moddiy yordam ko'rsatishi lozim, deb hisoblaydi. Ba'zi kishilar tashqi tarafdin shijoat va jasurlikka o'xshaydigan ishlarni bajaradilar. Ular faoliyatni o'zlarining g'arazli maqsadlariga erishish uchun, o'z shaxsiy manfaatlari yo'lida ta'magirlik uchun qiladilar. Bunday yaramas qiliqlarni hech vaqt shijoatkorlikka kiritib bo'lmaydi. U qo'rqqollikni shijoatga qarama-qarshi qo'yadi. Ayrim kishilar qiyinchiliklardan qochadilar, yengil hayot kechirish yo'lini o'ylaydilar. Bunday kishilarni Davoniy yuraksiz va nomard hisoblaydi va qattiq tanqid qiladi[5].

Tarixdan ma'lumki, yurtimiz boshiga og'ir, sinovli kunlar tushganda uning ozodligi, osoyishtaligini himoya qilishga qodir mard farzandlar ko'kragini qalqon qilib yovga qarshi chiqqan. Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi dovyurak, jasur, vatanparvar buyuk sarkardalarning nomlari va jasoratlari tillarda dostonga aylangan. Asrlar o'tsa-da ularning qahramonliklari xalqimiz qalbida mangu yashaydi, har bir vatandoshimiz uchun o'rnak bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Sh.M.Mirziyoyev "Harbiy xizmatchilarni harbiy-vatanparvarlik va ma'naviy-ahloqiy jihatdan tarbiyalashni yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishda xalqimizning qadimiy tarixi, buyuk ajdodlarimiz merosi va ularning harbiy san'atni rivojlantirishga qo'shgan hissasini chuqur o'rganish muhim ahamiyatga ega" deya ta'kidlagan edi[6]. Shu boisdan oliy harbiy ta'lim muassasalarida bo'lajak ofitserlarning harbiy-kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda xalqimizning boy ma'naviy merosi, ajdodlarimiz ko'rsatgan qahramonlik va jasoratlarini namuna qilish yorqin misol bo'la oladi.

Ma'lumki, Amir Temur sipohni tuzishda asosan o'z zamonida mashhur bo'lgan o'nliklar, yuzliklar, mingliklar tizimiga amal qiladi. Uning lashkarlarining eng quyi bo'g'inini o'nliklar tashkil etgan bo'lsa, eng yuqori bo'g'ini esa, Amir ul-umaro rahbarlik qilgan sipoh edi. Uning eng tepasida yakka o'zi cheksiz huquqqa ega bo'lgan holda qo'mondonlik qilardi. Eng muhimi shundaki, sipoh tashkil qilishda Amir Temur ularga o'nboshi, yuzboshi, mingboshi amirlar tanlashda shunchaki tanish-bilish orqali emas, balki u bu masalada bevosita jang maydonida o'zining mahoratini ko'rsatgan shaxslarni tanlaydi. Bu haqda Amir Temur shunday deydi:

“Cherik tuzib navkar olmoqda uch qoidaga amal qildim: birinchidan - yigitning kuch-quvvatiga, ikkinchidan qilichni o‘ynata olishiga, uchinchidan aql zakovatiga-yu kamolatiga e’tibor qildim. Shu uch fazilat jamuljam bo‘lsa, navkarlik xizmatiga oldim...”.

Ana shu yo‘sinda tanlangan navkarlarga rahbarlar etib saylash qoidasini Amir Temur quyidagicha hikoya qiladi: “Amir qildimki, qachonki asl sipohlardan ish ko‘rgan, jangu-jadal bilan suyagi qotgan o‘n kishi yig‘ilsa, bulardan qaysi birining shijoat, botirligi, ortiqroq bo‘lsa, qolgan to‘qqiztasining roziligi va ma‘qullashi bilan uni o‘zlariga boshchi saylab, otini o‘n boshi deb atasinlar”.

Ko‘rinib turibdiki, Amir Temur o‘z sipohini tuzishda ma‘lum bir tabiiy kompetentsiyaga amal qiladi. U har bir jangchini tanlashda uning suyagi jangu jadallarda qotganiga e’tibor beradi. Yana eng muhimi shundaki, ularning boshlig‘i qilib, o‘zlarining oralaridan hammalaridan ham jasurligi, shijoati ortiqroq jangchini tanlab qolgan to‘qqiztasining roziligi asosida o‘nboshi qilib tayinlaydi. Bu yerda Amir Temur tomonidan sipohni boshqarishda navkarning mahoratiga asosiy e’tibor beriladi[7].

Zero, o‘zbek ci haqida so‘z borar ekan, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov o‘zining “Yuksak ma‘naviyat - yengilmas kuch” asarida “Urganchni bosqinchilardan himoya qilishda bayroq tutib jon bergan Najmiddin Kubroning qahramonligida, dunyoni to‘fondek bosgan Chingizxon qo‘shiniga qarshi o‘n bir yil muttasil mardona kurash olib borgan Jaloliddin Manguberding jangovar ruhida, yurtimizni istilochilardan ozod qilib buyuk davlat barpo etgan bobomizning bunyodkorlik salohiyatida jasorat tuyg‘usi buyuk va ustuvor ahamiyat kasb etgani, shubhasiz” deya ta‘kidlagan edi[8].

Shuni alohida ta‘kidlab o‘tish joizki, Z.Bobur yashab o‘tgan davrlarning 1525-yil voqealari bayonidan boshlab, «Boburnoma» sahifalarida Ustod Aliquli - harbiy to‘p yasovchi usta nomi tez - tez keladi. So‘ngra, Bobur harbiy aslahalari qatoriga aravalarga o‘rnatilgan “zarbzhan” nomli qurol ham qo‘shadi. Tufang, to‘p, zarbzhanlarning dushman askarlarini vahimaga solgani Boburda yangi g‘oyalarni amalga oshirish ishtiyoqini yanada oshiradi va bu ishning ustasi Ustod Aliquli bilan birga mutlaqo yangi qurol - artilneriya aslahasining ilk namunasini yaratishga kirishadi. Boburning bu ishni oxiriga yetkazguniga qadar sabr-bardosh, chidam, uzluksiz izlanish olib borgani g‘oyat ibratlidir. Ushbu jumlada, Zahiriddin Muhammad Boburning buyrug‘iga ko‘ra, juda mas‘uliyatli muhoraba oldidan aniq muddatda yasalib, amalga tatbiq etish lozim bo‘lgan aslaha haqida gap ketayotir. Mukammal to‘p yasash ustida Ustod Aliquli bilan birga uzoq izlanishlar olib boradi. Nihoyat, to‘pni yasashga muvaffaq bo‘ladi, barcha tayyorgarlikdan so‘ng, to‘pni sinab ko‘radilar. Bu qurilma toshni bir yarim chaqirim masofaga yoki Boburning yozishicha, “ming olti yuz qadam”ga otar edi. Ilk tajriba muvaffaqiyatsiz chiqqan. Shunga qaramasdan, Bobur boshlagan ishining samarasiga ishongan, Ustod Aliqulini o‘ta o‘ng‘aysiz holatdan chiqarib, ko‘nglini ko‘taradi, hatto in‘omlar hadya etadi. Bu o‘z navbatida, Boburning ijodkor shaxsga munosabatini, yangilik yaratish sabr - bardosh talab etishini chuqur anglaganligini ko‘rsatadi. Bobur bu borada ikki masalada o‘zining sinchkovligini namoyon etadi: birinchidan, u to‘p nishonining masofasini aniq belgilaydi, chunki bu qurolning asosiy sifat belgisi - o‘q qanchalik uzoqroqqa yetishiga bog‘liq bo‘lgan. Ikkinchidan, uning Ustod Aliquliga qilgan in‘omi faqat eng katta xizmat ko‘rsatgan, e’tiborli kishilarga ataladigan sovg‘asi bo‘lib, bu ham Boburning mazkur masalaga nechog‘li e’tibor bilan qaraganini ko‘rsatib turibdi. Jazo o‘rniga mukofot olgan usta butun qobiliyatini ishga solib, tajribada sinalayotgan to‘pning qusurini topadi va bu habarni Boburga yetkazishga shoshiladi. Bobur ustaning to‘pdagi kamchilikni qisqa muddatda aniqlab, yana zudlik bilan bu masaladan lashkarboshini habardor etishni o‘z burchi deb bilganini taxsinga sazavor deb ta‘kidlaydi, texnik jihatdan eng murakkab bo‘lgan muammo to‘pni yaratishda uning qozonidagi poroxxonasidir. Ustod Aliquli aslahaning

shu nozik qismi butunligidan xursandchiligini shohga yetkazishga shoshgani ham shu bilan izohlanadi. Boburning mukammal to'p yasash ustida Ustod Aliquli bilan birga olib borgan uzoq izlanishlari o'zining yuksak natijasini beradi va misli ko'rilmagan, 1500 – 2000-metrgacha bo'lgan nishonni aniq urishga qodir bo'lgan artilleriya to'pi yaratiladi[9].

Yakuniy xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, harbiylik faoliyati, jangovar ruh, kasb tanlash, kasbga yo'naltirish, kasbiy sifat va faoliyat muhim omil ekanligi ko'rsatilgan. Ayniqsa, allomalarimiz merosida kasb tanlash, kasbiy sifatlar masalasi bo'lajak mutaxassis shaxsini shakllanishida dasturil-amal bo'lib xizmat qiladi. Zero, harbiy mutaxassis shaxsini tayyorlash davlat ahamiyatiga molik vazifadir. U jamiyatning ma'naviy asoslarini tushunishi va ularning armiya an'analari bilan birligini ta'minlashga qaratilganligi bilan diqqatga sazovordir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yusuf Hamadoniy va Abdulxoliq G'ijduvoni, ijod va an'analari. Toshkent. O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi. "Adabiyot jamg'armasi" 2001. 138-139-bet.
2. Abduraxmon Jomiy "Ma'naviyat". – T.: – 1998. – B. 52.
3. Firdavsiy. "Shoxnoma". Birinchi kitob. Toshkent, 1975, 734 bet.
4. Kaykovus. "Qobusnoma". - T., "Meros". 1992. – 173 b.
5. Колдунов, С.А. Стрелковые тренажеры: вместо пули - лазерный луч / С.А. Колдунов. - СПб., 1998. – 128 с.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 4-avgust kunidagi "O'zbekiston Respublikasi Kurolli Kuchlari harbiy ximatchilariining ma'naviy-ma'rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-3898-sonli qarori.
7. Temur tuzuklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 2016. – 72 b.
8. Karimov I.A. "Yuksak manaviyat - yengilmas kuch" asari. – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2008. – 176 b.
9. Pirmuqol Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-Ziyo-Zakovat nashtiyot tahririyati. –T.: 2020. – 592 b.